

A MŰSZAKI SZÖVEGEK HELYES MAGYARSÁGÁRÓL

Vajon indokolt-e, hogy a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója nyelvművelési kérdésekkel foglalkozzék? Mi köze van a műszaki könyvtárosnak - az anyanyelve iránt joggal érdeklődő művelt ember csaknem kötelező érdeklődésén túlmenően - a helyes szóhasználat, a nyelvhelyesség kérdéseire?

Lehet, hogy sok olvasónkban ilyen gondolatok merülnek fel, amikor új rovatunk nyitó cikkét meglátja. De ha kissé alaposabban meggondoljuk a dolgot, akkor csakhamar rádöbbenünk, hány merényletnek vagyunk tanui napról napra édes anyanyelvünk ellen, s a termelés tolvajnyelve - gyakran indokolatlanul és szükségtelenül - mennyire figyelmen kívül hagyhatja a magyar nyelv szabályait és hagyományait.

A műszaki könyvtáros - hídverő, aki az írott és beszélt nyelv közötti ellentétek felszámolásában nagyon is hasznos munkát végezhet. A gyárakban, műhelyekben /s nem kevésbé az irodákban/ elburjánzott vadhajtasok következetes, tudatos irtásával, tapintatos figyelmeztetéssel sokat tehet a magyar nyelv tisztaságáért, a felesleges idegen hatások kiküszöböléséért.

Ebben óhajt új rovatunk a műszaki könyvtárosok segítségére lenni. S mivel tudjuk, hogy sok műszaki könyvtáros foglalkozik referálással, fordítással is, a gyakran ismétlődő hibák /s velük együtt a helyes szóhasználat/ ismertetésével szeretnők munkájukat megkönnyíteni, nyelvünket megvédeni.

Első cikkünk az össz elemet tartalmazó összetételekkel foglalkozik, s az itt felsorolt nagyszámu példán kívül ezt a témát időse-rűvé teszi még egy gyakran hibásan használt vagy leírt jelző, ti. az össz-szövetségi /az orosz vszeszojuznui fordítása/ is. Kérjük olvasóinkat, szíveleljék meg a cikkíró tanácsát, s vitás nyelvhelyes-ségi kérdéseikkel keressék meg lapunk szerkesztőségét.

N.E.

AZ ÖSSZDOLGOZÓ-RÓL ÉS TÁRSAIRÓL

A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának legutóbbi számában a következő mondat üti meg a szemünket: "A műszaki könyvtárak állomá-nyának az egyes alközpontok szerinti megoszlását a vállalatok össz-dolgozóinak számához viszonyítva is vizsgálhatjuk". Tulajdonképpen nem is az egész mondat, hanem csupán egyetlen kifejezése hívja fel magára a nyelvész figyelmét: az összdolgozó. Mai nyelvünkben egyál-talán nem ritkaság ez a szó. Az élő beszédben minduntalan ráakadunk, s írásban is nemegyszer találkozunk vele. A Futószalag című üzemi lap egyik tavalyi számában pl. a következő mondat olvasható: "Pozí-tíven kell értékelnünk, hogy üzemünk kommunistái ... az összdolgozó-kat ... mozgósították a cél érdekében". Nézzük meg tehát, miféle szerzet ez az összdolgozó s számos egyéb társa! Vizsgáljuk meg, ho-gyan kerültek nyelvünkbe az össz kezdetű szavak, s van-e benne egy-általán keresnivalójuk!

Az első össz elemet tartalmazó összetétel a 18. század vége fe-lé bukkan fel nyelvemlékeinkben. Ez a szó az összhang. Mint néhány nyelvtudós megjegyzi, az összhang alighanem összvér szavunk mintájá-ra keletkezett, ugyanis a ló és a szamár keverékét jelentő összvér szó az eredete szerint nem más, mint össze /az össze régies alakja/ + vér. /Egyébként megjegyezhetjük, hogy az összvér szónak ez a régi magyarázata valószínűtlen./ Az össz elem tehát egy téves szómagya-rázat alapján az össze erőszakos megrövidítése, megcsonkítása után keletkezett nyelvünkben vagy öt-hat emberöltővel ezelőtt.

Az első össz kezdetű szót hamar követte a többi: az összbünté-tés, az összkép, az összkomfortos, az összpontosítás, az összterme-lés meg a többi, annál is inkább, mert bizonyos német szavakat így könnyebb volt szolgálatra lemasolni, például Gesamteindruck = összbe-nyomás, Gesamtwicht = összsúly.

Milyen álláspontot foglaljunk el az efféle össz-ező szavakkal szemben? A régiebb nyelvűvelő szakemberek általában elítélték eze-ket, az utóbbi évtizedekben azonban egyre több szó nyert közülük nyelvünkben polgárjogot, mivel nem sikerült őket mással helyettesí-teni. Ugy gondolom, ez rendjén is van, hisz a nyelv állandóan fej-

lődik, s az, hogy a zenei hangok összecsengését összhangzat-nak, az egyszerre leadott lövések összességét pedig össztűz-nek nevezhetem, szintén nem romlás, hanem fejlődés eredménye. De nem is itt van a baj.

A baj akkor kezdődik, amikor az össz csonkulatot derűre-borúra kezdik használni az összes helyett, 'összes, minden, valamennyi' értelemben. "Elköltöttem az össz pénzemet!" - mondja egy diák a barátjának, pedig nem az össz, hanem minden pénzét költötte el. "Megettük a kamrában található össz befőttet" - halljuk más alkalommal, pedig sokkal szívesebben hallanánk ezt: "Megettük a kamrában található összes befőttet." Az a példa, amelyet a cikk elején lapunkból idéztam, szintén ide, a vádlottak padjára ültetendő - feltéve, hogy egy mondat, azaz egy szó is tud ülni ezen a bizonyos padon -, mivel az összdolgozók helyett az összes dolgozó-ról, valamennyi dolgozó-ról kellett volna szólnia a cikk szerzőjének. Vagy egy másik példa a Járművek, Mezőgazdasági Gépek című lapból: "a felfogott gázolaj az össz befecskendezett mennyiségnek csak a fele." Itt is kétségtelen, hogy az össz az összes-t szorította ki jogos helyéről. Bizonyítja ezt többek között az is, hogy az idézett mondatbeli össz nem is ahhoz a szóhoz tartozik közvetlenül, amelyik mellett áll /befecskendezett/, hanem a mennyiség szóhoz. Hasonló mondat szerkezetre bukkanunk a Mezőgazdasági Technika című szaklap egyik cikkében is: "A motorok összjavítási költségében csak 10-15 százalék a munkabér." Hiába írták egybe az össz elemet a javítási szóval, az mégsem ahhoz, hanem a költség-hez tartozik szorosabban, hisz összköltség szavunk van, összjavítás viszont mindeddig nincs. A megtevesztő egybeírásnak az okát is meg tudjuk mondani. A fogalmazó bizonyára érezte - tegyük hozzá: teljesen jogosan érezte -, hogy az össz nem önálló szó nyelvünkben, s ezért önmagában nem állhat meg. Azt már, sajnos, nem vette észre, hogy a pusztá egybeírás ezen a mondaton nem segít. Itt csak az segített volna, ha az össz helyett összes, teljes vagy valami más szót használ. Egyéb szerkesztetekben, amilyen például a Remix Híradóban olvasott össz darabszám vagy a Malomipar egyik régebbi számából kiírt össz energia, félig-meddig a pusztá egybeírás is megoldja a problémát. Azért csak félig-meddig, mert nem az a célunk, hogy minél több szokatlan hangzásu új össz-összetételt alkossunk /ilyen pl. az összhossz, az össztávolság, az előbb említett összdarabszám, a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójában többször olvasható összállomány/, hanem az, hogy egy kicsit megrendszabályozzuk, korlátok közé szorítsuk ezt a rakoncátlan szócskát.

Tehát, hogy stílusosan, egy szemléletes példával fejezzem be: egy labdarúgó csapat összjáték-áról beszélhetünk, azt azonban, hogy gyermekeink néhány nap alatt az összjátékukat /vagy: az össz játéku-kat/ tönkretették, inkább így mondjuk: összes játékukat, minden játékukat, valamennyi játékukat.

GRÉTSY László

Műszaki szöveg minőségi ellenőrzése. - /Apply Quality Control to Engineering Writing/ - BLIQQ, R.S. - IRE Trans. Engng. Writing, EWS.-4.k. 2.sz. 1961.dec. 47-51.p.

Napjainkban a legtöbb nagyüzemben külön csoport feladata az üzemben kiadásra kerülő műszaki kiadványok /prospektusok, értesítők stb./ szerkesztése és nyomdai előkészítése. Sok esetben e részlegek feladata az üzemben végzett kutatásokról, műszaki-gazdasági fejlesztési munkákról stb. szülő zárójelentések kéziratának nyomdai előkészítése is. Az ilyen üzemi kiadvány csak akkor érheti el célját, ha szerkesztésük során az üzem termékeinek minőségi ellenőrzésénél követettekhez hasonló szempontok érvényesülnek. A kiadványok tartalmának és szövegének ellenőrzése a kézikönyvek és a terminológiai szabványok alapján történik. A nyomdai előkészítés /tipografizálás/ a kiadvány rendeltetésének, példányszámának megfelelően külön szakemberek feladata. A kiadványok minőségi ellenőrzése, az egyértelmű szövegzés és a megfelelő kifejezések használata szempontjából ugyanolyan fontos, mint az üzemből kikerülő gyártmányok minőségi ellenőrzése. Emellett ráneveli a műszakiakat olvasmányos és szabatos műszaki szövegek írására.

F.I.

Szóvirágok kiirtása műszaki szövegekből. - /Taking the Splatter out of Your Technical Writing/ - CAROLL, J.M. - IRE Trans. Engng. Writing, EWS-4.k. 2.sz. 1961.máj. 52-55.p.

A köznyelv, a megszokás hatására, többnyire azonban merő pongyolaságból egyes műszaki szövegekben burjánzanak a felesleges szóvirágok, rosszul használt kifejezések, körmondatok, amelyek közt többnyire elsikkad, és értelmét veszti a szóvirágoktól elfedett tartalom. Az ilyen írásmű célját tévesztett: fárasztja, és bosszantja az olvasót, aki hangzatos címmel egyébre aligha akad. Az ilyen mű a másodlagos feldolgozásra is alkalmatlan, hiszen a referátum sem lehet jobb, mint az az eredeti, amelynek alapján készült. Tiszta gondolatmenet, világos és egyértelmű fogalmazás hiányában az ilyen közleménnyel a legkorszerűbb adatfeldolgozó rendszer sem tud mit kezdeni. A hibák egy része kétségtelenül pongyolaság, másik részük azonban olyan stiláris szabályok téves alkalmazásából ered, amelyek örökérvényűek lehetnek a szépirodalomban, műszaki szövegben azonban mellőzendők, mert csak zavart, félreértést okoznak. Ilyen szabály pl. hogy ugyanazt a kifejezést ne ismételjük ugyanabban a bekezdésben többször is. Műszaki szövegben ez a szabály nem alkalmazható, mert ha ugyanazt a műszert egyszer műszernek, másszor készüléknek, majd ismét berendezésnek nevezzük, az számtalan zavar forrása lehet. A közölt példatár magyar vonatkozásban is hasznosítható.

F.I.

Kormányzati szervek részére készülő jelentések /reportok/ szövegezése. - /How to write officialese/ - McMillan, B. - IRE Trans. Engng Writing, EWS-4.k. 2.sz. 1961.máj. 42-43.p.

Közületek vagy kormányzati szervek részére készülő műszaki jelentések szövegezésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy a jelentést nemcsak műszaki szakemberek olvassák, hanem olyanok is, akiknek más /pl. beruházási/ szempontból kell ahhoz véleményt nyilvánítaniok. A műszaki tartalmat tehát olyan szövegezéssel célszerű kifejtetni, amelyet a szakmában egyébként járatlan is könnyen megért. A csak a műszakiak számára "egyértelmű" vagy "egyszerű" szavak és kifejezések helyett inkább rövid magyarázó mondatokat kell alkotni. Amikor az egyébként elfogadott műszaki kifejezés a laikus számára nem mond eleget, általánosító szövegezés mód javasolt. Különös gondot szövegezendők a jelentésnek olyan részei, amelyek definíció jellegűek. Itt a szigorúan szakmai szóhasználat gyakran nem éri el azt a hatást, amelyet egyszerűbb és közérthetőbb kifejezésekkel, lazább mondat szerkesztéssel könnyen elérhetünk. Mindez természetesen csak a szakmában kevésbé jártas személyek részére készült jelentések esetében alkalmazandó, s nem vonatkozik a szakemberek tájékoztatására készült jelentésekre.

P.I.

